

Trenčín za povstania Františka II. Rákociho

Ivan Mrva

Osudy Trenčína v období povstania Františka II. Rákociho sú mimoriadne zaujímavé zároveň aj tragické. Mesto od februára do mája 1704 ovládali povstalci, potom ho opäť získali cisárske vojská a kurucom sa napriek štyri roky trvajúcej blokade a pokusom o dobytie už nepodarilo Trenčín znova ovládnuť. Počas troch mesiacov, kedy mesto kuruci ovládali, zostal Trenčiansky hrad v rukách cisárskej posádky. Za múry hradu sa uchýlili aj viacerí šľachtici so svojimi rodinami na čele s hlavným županom Mikulášom Ilešházym. Vzápätí vznikla ojedinelá situácia, keď medzi cisárskymi vojakmi na hrade a kuruckou posádkou v meste, vypukli boje. Obmedzovali sa na prestrelky, no vyskytli sa aj pokusy o výpad. Aj keď intenzita bojov nebola vysoká, boli pomery v Trenčíne na začiatku jari mimoriadne zložité a nepochybne patria k najzaujímavejším epizodám kuruckej vojny. Po opätovnom ovládnutí mesta cisárskymi vojakmi v máji 1704 zostal Trenčín už natrvalo v ich rukách. Kuruci nemali dostatok prostriedkov na jeho dobytie a od obliehania ich odrádzali časté výpady cisárskych jednotiek a moravskej milície cez Vlársky a Hrozenskovský priesmyk do bezprostredného okolia mesta. „*Rozmahalo se velké súžení a drahota*“ ako to vo svojom liste vyjadrila Zuzana Sartorisová, vdova po slovenskom spisovateľovi Tobiášovi Masníkovi. Nedostatok potravín a ostatných životných potrieb mal na obyvateľstvo zničujúci dopad. Navyše vzťahy medzi mešťanmi a posádkou boli poznamenané mnohými nezhodami a konfliktami, v ktorých ale mestské obyvateľstvo vždy ťahalo za kratší koniec. Nedostatkom trpiace obyvateľstvo sa muselo starať aj o výživu cisárskeho vojska. Od 12. októbra 1704 do 3.1.1706 mešťania dodali trenčianskej posádke potraviny a najmä víno v cene 2247 zlatých, čo okrem richtára a senátorov potvrdil aj cisársky vojenský komisár Ján Fridrich Filip von Somerau, nitriansky kanonik a trenčiansky mestský kňaz Adam Gyori a súdny prísediaci trenčianskej stolice Štefan Čerňanský.¹

---

¹ Stojí za zmienku, že len od 12. októbra 1704 do 16. januára 1705 mešťania dodali posádke 444 okovov piva, teda vyše 25-tisíc litrov v bonifikovanej cene cene 777 zlatých. ŠA Trenčín – Acta Rakocziana I. 1703-1715, fasc. II. 1706, máj 31

Tragické obdobie vrcholilo práve v dobe, keď vojenská sila povstalcov slabla a na obzore už boli mierové časy. V máji 1708 katastrofálny požiar zničil v meste a na jeho predmestiach 195 domov. Čiastočnú úľavu síce prinieslo uvoľnenie blokády po bitke pri Trenčíne v auguste 1708. Zakrátko sa však v meste rozšírila zhubná morová nákaza, ktorá si vyžiadala 1071 obetí. Na konci Rákociho povstania mal Trenčín len niečo vyše 1000 obyvateľov, čo bola sotva tretina pôvodného stavu. Mesto počas Rákociho povstania utrpelo veľké škody, v roku 1712 ich komisia odhadla na 460-tisíc zlatých. Oveľa bolestnejšie však boli straty na zdraví a životoch spôsobené podvýživou, hladom a dlhou blokadou. Podrobnejšie zoznamenie sa s viacerými zabudnutými udalosťami, dobovými súvislosťami, ale aj so životom mešťanov Trenčína v období poslednej kuruckej vojny nám umožňuje viacero prameňov. Predovšetkým sú to „Rakocziana“ zbierka písomností viažucich sa k povstaniu Františka II. Rákociho, ktoré boli začiatkom 20. storočia vyčlenené z písomností mestského archívu. Viaceré zaujímavé poznatky môžeme čerpať z vydaných i nevydaných naračných prameňov. Najcennejším je doposiaľ nevyužitá kronika jezuitského šľachtického konviktu, v ktorej sú zachytené všetky udalosti od roku 1701 až do roku 1710.² Obsahuje každodenné záznamy o počasi, o pomeroch v konvikte a kolégiu a o udalostiach v meste i jeho bezprostrednom okolí. Písaná je jednoduchou latinčinou, ktorá autorovi občas robila vyjadrovacie problémy a tak si sem tam pomohol aj slovenským výrazom alebo poznámkou. Cenným prameňom je aj denník trenčianskeho zemana Jána Žambokrétyho, čiastočne publikovaný už Petrom Štibrným.³ Jeho zápisky pomáhajú objasniť postoje trenčianskeho slovenského zemianstva v tejto mimoriadne zložitej dobe. Iste nie je bez zaujímavosti, že Žambokrét si ešte ako člen protikuruckej šľachtickej insurekcie začal písať denník po latinsky, no po prechode na stranu kurucov si už robil záznamy v slovenčine.⁴ O situácii na prelome rokov 1703/1704 zaujímavovo píše vo svojom životopise iný trenčiansky zeman Juraj Otlík, ktorý ako veliteľ trenčianskej insurekčnej jazdy dosiahol v bojoch s kurucmi viacero úspechov, no po kapitulácii

² *Diarium convictum Trinchiniensium nobilium ab Anno 1701 inchoatum usque ad Annum 1710.* Krajinská knižnica Séčeniho (Országos Széchenyi könyvtár, ďalej OSZK) Budapešť, quartalia lat. nr. 9.

³ Štibrný Peter: *Denník Jána Zsambokrétyho.* Slavín, historická ročenka 1965, roč. I. s.33-40

⁴ Podobné zmeny možno pozorovať aj u maďarsky hovoriacej šľachty: Ladislav Očkaj 20. septembra 1703 napomenul Alexandra Gécioho: *Ďalší Váš lis napíšte nie po latinsky, ale po maďarsky, pretože ste rodený Maďar.* In : OSZK, Budapešť, Thalého zbierka II. s. 199

mesta vo februári prešiel k povstalcom.⁵ Mimoriadne cenný je aj Kolomanom Thalym koncom 19. storočia publikovaný podrobný denník trenčianskeho zemana, ktorý počas pobytu na hrade od februára do leta 1704 zachytil viaceré udalosti, ktorých sám bol svedkom.⁶ Dôležitá úloha hradu a tiesnivé pomery mesta počas piatich rokov kuruckého odboja boli dôvodom záujmu niektorých historikov, ktorí sa pokúsili aspoň v priereze o spracovanie osudov Trenčína. Od roku 1888 vyšlo viacero zaujímavých a hodnotných maďarských aj slovenských príspevkov na túto tému.⁷

Kurucké časy v dejinách Trenčína poskytli námet pre historické poviedky z pera dlhoročného riaditeľa trenčianskeho katolíckeho gymnázia Jozefa Braneckého. Boli však napísané na základe autorových výskumov v trenčianskom mestskom archíve.

Prvé správy o udalostiach na severovýchode krajiny znepokojili obyvateľov mesta Trenčína v lete 1703. Ako sa vo svojom liste vyjadrila už spomínaná Zuzana Sartorisová „*burlivé a nám všem odporne časy v krajine našej začínali*“.....⁸

Už v júli a v auguste sa povstalci zmocnili väčšiny hradov a miest v severovýchodnej časti krajiny. Šľachta Satmárskej, Sabolčskej, Marmarošskej stolice i obyvateľstvo hajdúskych miest sa pridali na stranu Rákociho. Nepokoj zachvátil aj ľud v slovenských stolicích. Kurucké oddiely postupne obsadili územie Gemera, Novohradu a vpadli do stredoslovenskej banskej oblasti. Už 19. septembra 1703 sa povstalcom vzdala Banská Štiavnica a o niekoľko dní otvorili povstalcom brány aj Banská Bystrica a Kremnica.

---

⁵ Felső Ozoróci és Kohanóci Ottlyk György önéletírása 1663-1711. Monumenta Hungariae Historica II. scriptores, diel XXVII. Editor Thaly Kálmán

⁶ Thaly Kálmán: A trencsenyi napló kurucvilágból, Magyar Történeti tár 1896 s. 5-25

⁷ Už v roku 1888 publikoval profesor na trenčianskom gymnáziu Ľudovít Janovský v gymnaziálnej ročenke štúdiu o úlohe Trenčína v Rákociho hnutí (Trencsén szerepe a Rákoczi mozgalomban). O štyri desaťročia neskôr vojenský historik Arpád Markó uverejnil v časopise Vojenský pozorovateľ (Katonai szemle) príspevok rovnakého zamerania: Rola Trenčína za povstania Františka II, Rákociho (Trencsén szerepe II. Rákoczi F. felkelés alatt). Ten istý autor sa v rozsiahlej a cenou Maďarskej akadémie vied odmenenej štúdiu špeciálne venoval bitke pri Trenčíne. (A trencsényi csata. Hadtörténelmi közlemények 1931, ročník 32, s. 31 – 70 a 151 – 194) Slovenská historiografia sa tiež podieľala na tejto téme predovšetkým príspevkami Petra Štibraného – Štibraný, Peter: Trenčín za šľachticko - stavovského odboja 1703 - 1711. Vlastivedný zborník Považia 1966 roč. 9, s. 86-102, ten istý: Trenčín po porážke kurucov, tamže s. 33 – 36

⁸ ŠA Bytča, pobočka Trenčín Acta Rakociana I. 1703 – 1715 fasc. I. č. 6 (1709. marec 19)

Obyvatelia Trenčína sa tiež pripravovali na možný vpád povstalcov, narychlo sa opravovali zanedbané hradby a na predmestí pribudlo niekoľko nových obranných zariadení.⁹

V súvislosti s preniknutím povstalcov do oblasti stredoslovenských banských miest kráľ Leopold I. sa obrátil osobitnou výzvou na Bratislavskú stolicu, aby postavením čo najväčšieho množstva vojakov dokázala svoju vernosť panovníkovi, podobne ako to urobili aj šľachtici Nitrianskej, Tekovskej, Trenčianskej a Novohradskej stolice.¹⁰ Anglický vyslanec na cisárskom dvore gróf Stepney 29. septembra 1703 hlásil do Londýna, že Uhorsko je plné ozbrojeného ľudu a jeho počet odhadoval na 30 tisíc. O niečo neskôr informoval, že také veľké povstanie v Uhorsku ešte nikdy nebolo. Zo 72 stolíc zostalo Leopoldovi verných iba desať.¹¹ Poplašné zvesti vyvolali v Londýne obavy. Bavorské vojská vedené francúzskym maršalom Villarsom sa prebili údolím Dunaja, obsadili Linec a hrozilo, že bavorská armáda sa zakrátko spojí s Rákociho povstalcami. S nebezpečnou situáciou sa začiatkom októbra 1703 zaoberala ministerská konferencia na ktorej boli dohodnuté energické opatrenia. Stolice na západe mali riadne dokončiť insurekciu, velenie nad stoličnou hotovosťou bolo zverené Štefanovi Kohárymu a Šimonovi Forgáčovi. Ich úlohou malo byť držať líniu na rieke Váh. Počítalo sa, že uhorské vojsko môžu v krátkej dobe posilniť aj jednotky moravskej a rakúskej milície. Členovia ministerskej konferencie nezabudli ani na manželky oboch povstaleckých vodcov, Mikuláša Berčeniho a Františka II. Rákociho. Boli tajne odvedené do Sliezska a držané ako rukojemníčky. Hlavným úderom proti rebelom bol poverený generál Schlick, no jeho oddiely sa len pomaly presúvali do okolia Bratislavy.¹²

Už na druhý deň po zasadaní konferencie, 9. októbra 1703, cisár Leopold I. odpustil uhorským stoliciam milión zlatých vojenskej kontribúcie aj všetky predchádzajúce nedoplatky. Zároveň ponúkol amnestiu vzbúrencom a ochranu ich majetku ak v priebehu šiestich týždňov zložia prísahu. Bratislavskej, Nitrianskej, Tekovskej, Novohradskej, Trenčianskej, Komárňanskej a Ostrihomskej stolici nariadil, aby sa poponáhľali s postavením insurekčného vojska a pripojili sa k prichádzajúcim

---

⁹ Štátny archív Bytča, pobočka Trenčín, Acta Rakociana I. (1703-1715), fasc. 3 Demisissima Instantia 1707

¹⁰ Mandatum caesaris de Insurrectione ad Comitatum Poseniensem, die 19. Septembri 1703 Kolinovič Gabriel: Fulcrum, s. 81-82

¹¹ Márki Sándor: II. Rákoczi Ferenc I. Budapešť 1907, s. 292

¹² Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsényi család, III. Budapešť 1892, s. 69-71

jednotkám generála Schlicka, ktorý bol vyslaný potlačiť rebéliu. Prisľúbil odmenu každému za zneškodnenie vodcov povstania.¹³

Šľachta Trenčianskej stolice ešte v predstihu plnila tieto príkazy. 1. októbra 1703 sa stavy zišli na kongregácii v Trenčíne a tu odsúhlasili postavenie stoličného vojska. V priebehu týždňa sa podarilo sformovať prvú skupinu a 9. októbra stoličná hotovosť posilnená 150 nemeckými žoldnieri sa vydala smerom k Púchovu. Ale už na druhý deň žoldnieri dostali rozkaz, aby sa pripojili k výprave generála Schlicka a Forgáča a spolu s dvoma stotinami pechoty a dvesto jazdcami trenčianskej insurekcie pochodovali cez Bánovce k Nitre. Väčšina trenčianskeho vojska však zostala doma, lebo prvé kurucké oddiely vpadli do severných okresov. Povstalci 26. októbra vyplienili Púchov a Belušu, kde neušetrili ani kostoly a následne vpadli do Ilavy.¹⁴ Stoličné vojsko prešlo do protiútok a začiatkom novembra obsadilo Žilinu. Kuruci sa rozprchli, časť sa uchýlila na hrad Lietavu. Zároveň do Trenčína prišli správy o úspešnom napredovaní Schlickovej a Forgáčovej výpravy. 8. novembra sa vydalo z Trenčína ďalších tristo jazdcov pod vedením hlavného župana Mikuláša Ilésházyho. Pri Púchove sa k nim pripojil z Moravy postupujúci generál Ríčan. Spojené vojsko však zastihol príkaz od Schlicka, ktorý po porážke pri Zvolne utekal k Bojniciam a odtiaľ sa chcel dostať na považie. Ríčan a Ilésházy spolu s veliteľom stoličnej jazdy Jurajom Otlíkom vyrazili Schlickovi na pomoc a večer dorazili do Rajca. V noci ich oddiely prekvapil náhly útok kurucov pod vedením Urbana Celdera a Viliama Winklera. Zo všetkých strán sa vynárali pohyblivé kurucké húfy a preto cez Domanižu ustúpili k Beluši. Susednou dolinou cez obec Zliechov v tom čase od Bojníc ustupovali zvyšky Schlickových a Forgáčových oddielov. Dňa 22. novembra vstúpili do opevneného Trenčína. Podľa odhadu jezuitskeho kronikára Schlickovi zostalo len 2 tisíc Nemcov. Generál sa ubytoval v konvikte a trojdňový pobyt jeho zboru stál mešťanov nemalé prostriedky. Vyčerpávajúcimi pochodmi unavení vojaci veľa zjedli a ešte viac vypili. Okrem mužstva sa Trenčania museli postarať o kone a zabezpečiť aj pokrm pre početné stáda dobytky, ktorý Schlickov zbor prihnal do mesta.¹⁵

---

¹³ Kolinovič Gabriel: Fulcrum, c.d. s 56-58

¹⁴ OSK, oddelenie rukopisov, Quart lat. 369- Denník Jána Žambokrétého z Dubnice, s. 4

¹⁵ ŠA Trenčín – Acta Rakocziana I. 1703-1715, fasc. III. č. 1

Vojsko sa po oddychu vydalo na pochod smerom k Novému Mestu. Už 28. novembra od Skalky tiahli kurucké oddiely, obsadili obce na pravom brehu Váhu, no nenapáchali väčšie škody a zakrátko sa stiahli.¹⁶ Odchodom oboch cisárskych veliteľov spolu so zvyškami uhorskej milície vedenej Šimonom Forgáčom bolo prakticky celé územie Trenčianskej stolice vydané napospas kurucom, keďže stolica nemala dostatok ozbrojencov, aby mohla rozsiahle a hornaté územie brániť. Preto sa šľachtici skrývajúca sa s rodinami i služobníctvom v opevnenom Trenčíne, obrátila priamo na Leopolda I. so žiadosťou o vojenskú pomoc. Panovníka ubezpečili, že vytrvajú vo vernosti aj keď nepriateľ sa snaží rôznymi výzvami a hrozbami ju podlomiť. Zdôraznili, že iba niekoľkí plebejci sa pridali na stranu povstalcov, ale nikto nevie o tom, že by tak urobil čo i len jediný šľachtic. Nezabudli pripomenúť ničenie majetkov, rabovanie kostolov, vypaľovanie dedín. Kráľa upozornili, že šľachta i mnohí z ľudu sa ukryli do lesov a jaskýň, no prichádzajúca zima ich núti opustiť úkryty a vydať sa napospas kurucom, ktorí ich bijú, mučia a vydierajú od nich peniaze. Kuruci na území Trenčianskej stolice údajne pootvárali všetky obilné jamy a zobrali posledné zásoby a preto mnohým hrozí smrť hladom. Tieto argumenty, boli z väčšej časti pravdivé a mali pohnúť Leopolda I., aby poslal aspoň 200 pešiakov na posilnenie hradnej posádky a peniaze na opravu opevnení.¹⁷

Po krachu trestnej výpravy generálov Schlicka a Forgáča sa aj na západnom Slovensku začali hýbať najmä poddanské vrstvy. Prísľub náboženskej slobody lákal pod Rákociho zástavy evanjelikov z kopaničiarskej oblasti Myjavy a Brezovej. Aj ľud z obcí Tematínskeho panstva, najmä z Brunoviec a okolia, sa hrnul pod kurucké zástavy. Boli to poddaní Mikuláša Berčéniho a chceli vyplniť jeho príkazy.¹⁸ Na stranu povstalcov sa pridala väčšina obyvateľstva v obciach na okolí Trenčína. Viac ako výzvy bojovať za slobodu vlastní ich lákala možnosť plieniť opustené šľachtické kúrie, prípadne podniknúť nájazd do susedných moravských obcí, s ktorými mali z minulosti ešte mnoho nevyrovnaných účtov. Kuruci tak poľahky ovládli väčšinu územia Trenčianskej stolice, no šľachta aj insurekčné vojsko chránení opevnením

---

¹⁶ OSzK Budapešť, oddelenie rukopisov, Quart lat. 9- Diarium Trenchiniense, s. 64

¹⁷ List trenčianskej šľachty zo 4. decembra 1703, MOL Budapešť, odd. filmov, film č. 28296, záb.540-542

¹⁸ Kolinovič Gabriel: Commentariorum de rebus Hungaricis libri XIII. Lib. I. s. 54.

mesta Trenčína a s podporou posilnenej hradnej posádky, vzdorovali. kuruckému tlaku a až do začiatku februára podnikali proti povstalcom smelé výpady. Dňa 7. decembra sa Rákociho bojovníci zmocnili hradu Lednica a o dva dni neskôr sa ich niekoľko tuctov objavilo pri moste cez Váh. Jeden dokonca s obnaženou šablou podišiel na most a vyzýval stráž na súboj. Keď po odvážlivcovi vystrelili stiahol sa spolu s ostatnými. Tesne pred Vianocami sa pokúsil jeden z mestských mušketerov prebehnúť ku kurucom, ale stráž na moste ho zastrelila. Prvý vážnejší útok na mestské predmestia podnikol asi 500-členný kurucký oddiel v noci 28. decembra. Útočníkmi boli zväčša ozbrojení sedliaci, takže pokus bol neúspešný a mestská milícia aj šľachtické vojsko ich zahnali a troch útočníkov zabil, siedmych zajali. Kuruci však podpálili oba mestské majere a vyhorelo aj viacero domov. Posledný deň roku 1703 stoličná jazda spolu s pešou mestskou milíciou prešli horským údolím k Drietomej, kde zajali troch miestnych rebelov z obce odohnali niekoľko kráv. V osade Hanzlíková sa im sedliaci postavili na odpor a dvanásť za to zaplatili životom.¹⁹

V nasledujúcom mesiaci odhodlanie trenčianskej šľachty vzdorovať kurucom postupne klesalo a nepomohla ani nová prísaha vernosti cisárovi Leopoldovi I. V polovici januára sa niektorí zemanovia spolu so študentmi piaristického konviktu pridali ku kurucom. Povstaleckých oddielov na okolí Trenčína neustále pribúdalo, no na riadne obliehanie mesta nepomýšľali. Obvyklým spôsobom prinútili zvyšok obrancov vzdať sa odporu. Priamy svedok blokády mesta a veliteľ stoličného vojska Juraj Otlík vo svojich pamätiach píše, že keď kuruci začali odháňať z opustených majetkov dobytok a rabovať kúrie, stále viac príslušníkov stoličnej domobrany utekalo z mesta, takže v priebehu mesiaca mu zo štyroch kompánií zostalo sotva 20 chlapov. Keďže sľúbená pomoc neprichádzala, začalo sa pomýšľať na kapituláciu a to aj z dôvodu málopočetnosti cisárskej posádky v meste a na hrade, ktorá sa skladala iba z 80 mušketerov. Začiatkom februára 1704 pritiahol k Trenčínu na kurucký veliteľ Ján Šréter s trojtisícovým zborom a začal mesto ostreľovať.²⁰ V noci 10. februára

---

¹⁹ Diarium Trenchiniense, c. d. s. 66

²⁰ Monumenta Hungariae Historica (MMH) II. Scriptorum, diel XXVII, zost Thaly Kálmán, Felső Ozoróci és Kohanóci Ottlyk György önéletírása, 1663-1711, s. 67-71

kuruci obsadili trenčianske predmestia a mešťania i zvyšok videli, že ďalší odpor je márný. Kapitulácia Trenčína bola podpísaná 13. februára 1704 v Trenčianskych Biskupiciach a mešťania spoločne s časťou šľachty prisahali vernosť Františkovi II. Rákocimu.²¹ Viacerí šľachtici boli po prísaha potvrdení vo svojich predchádzajúcich funkciách v orgánoch stoličnej správy.²² Hlavný župan Mikuláš Ilésházy a niekoľkí zemania aj s rodinami zachovali vernosť panovníkovi a uchýlili sa na hrad, ktorého opevnenie i síce nepočetná, no odhodlaná a vycvičená nemecká posádka bola zárukou bezpečnosti.²³ Ich odchod bol náhlivý, viacerí zanechali v meste svoje zásoby potravín, osobné veci aj kone a keď do mesta vtiahla kurucká posádka, o všetko prišli. Po obsadení Trenčína kurucmi vznikla mimoriadne komplikovaná situácia, keďže mesto sa s hradom ocitlo vo vojnovom stave, čo ohrozovalo majetok i životy obyvateľov. Začali sa sporadické prestrelky medzi hradom a kuruckou posádkou v meste, ktorej velil Imrich Bezeg. Ostrelovanie občas prerušovalo silné sneženie a vietor. Dňa 20. februára ušli z hradu dvaja mušketeri ku kurucom a vyzradili im všetky podrobnosti. Nasledujúci deň veliteľ hradnej posádky Edmund Hurly a župan Mikuláš Ilésházy sa spoločne obrátili na mesto s požiadavkou, aby sa postaralo o vyvedenie kuruckej posádky z Trenčína predmestí a zamedzilo všetky nepriateľské akcie, ak nechce byť vystavené strelbe. Ďalej na zabezpečenie duchovných potrieb chceli, aby mesto poslalo na hrad kňaza dobre znalého jazykov.

Vedenie mesta odpovedalo, že usídleniu kuruckej posádky nemôže zabrániť, keďže nemá na to prostriedky a obyčajný ľud by sa proti kurucom nechtyl zbrane. Ohľadom utečencami na hrad v meste zanechaných vecí mešťania vyhlásili, že nič sa z nich nerozchytalo, ale zabezpečiť ich nemôže. Rovnako nie je v možnostiach mesta

---

²¹ Kapitulácia mesta Trenčína z 13. 2. 1704 a podpísaná veliteľmi obliehajúcich kuruckých vojsk Jánom Šréterom, F. Pongrácom, Imrichom Bezegom a Imrichom Čérim. In: OSK, Budapešť, Thalyho zb.III. s. 163-166

²² 14 feb: *Vyšli sme v noci z Trenčína, kdežto pre mnoho strlení ve dne sme nemohli víti.... a já sem byl confirmatus in servitio Praeceptoratus pro parte Fisci...* (Bol soom potvrdený do služby fiškálnej účtárne...) Denník J. Žambokrétého, c.d. s. 5

²³ Thaly Kálmán: A trencsényi napló kurucvilágból, Magyar történeti tár 1896 s. 1 – 25

zabezpečiť hradu kňaza a ani zabrániť aktom nepriateľstva.²⁴ Pokus zabezpečiť prímerie teda stroskotal a v nasledujúcich dňoch sa zintenzívnili prestrelky. 23 februára dokonca z hradu začali bombardovať mesto zápalnými guľami. Potom však nastal pokoj zbraní a začalo sa vyjednávanie. Mikuláš Berčeni vyslal k Mikulášovi Ilésházymu dvoch emisárov Jána a Vavrince Bošániho, no trenčiansky župan ich po chvíli vyprevadil surovými nadávkami ako uviedol svedok tejto udalosti. O niekoľko dní sa pokúšal sprostredkovať kapituláciu aj Juraj Otlík, po ňom aj Pavol Príleský a nakoniec Vavrinec Pekry. Počas vyjednávaní sa z oboch strán dodržiavalo prímerie.²⁵

Medzitým náčelníci povstania sa ponáhľali zaistiť majetky šľachticov, ktorí sa nepridali na ich stranu. Berčenim vyslaný osobitný komisár zisťoval stav a vykonal súpisy majetkov a ich príjmy. V apríli prišiel iný komisár, tentoraz od Františka Rákociho a ten striktne všetko spísal.

Na hrade zatiaľ vyčkávali ako sa vyvinie situácia a prímerie sa až na drobné incidenty dodržiavalo. Dňa 19. marca hradné delostrelectvo vypálilo hradné delostrelectvo niekoľko rán, ale na počesť sviatku sv. Jozefa, no v meste to vyvolalo rozruch. Po oznámení príčiny sa situácia upokojila. Na druhý deň sa veliteľ kuruckej posádky v meste vydal do Trenčianskych Teplíc aj so svojim sedliackym sprievodom ako sarkasticky poznamenal autor denníka. Sprievod vojaci z hradu puškami ostreľovali a ťažko zranili jedného sedliaka.²⁶

Po veľkonočnom pobyte v kúpeľoch sa Pekry z Teplíc vrátil a 24 marca spoločne s Otlíkom podnikli výpad z Trenčína na Moravu. Pekri velil riadnemu vojsku, Otlík, mal na starosti početné oddiely narýchlo zhromaždeného ľudu z územia stolice. Za tri dni sa vrátili obťažkaní korisťou. Z vojenského hľadiska mala výprava nepatrný význam, no pre mnohých to bola vítaná príležitosť obohatiť sa na cudzí účet. V nasledujúcich dňoch z hradu bedlivo sledovali pohyby kuruckých vojsku a strelbou i ohňom dávali znamenia, keď mierili k moravským priesmykom. Posádka aj evakuanti však začali trpieť nedostatkom vody, keďže do studne jej pritekalo málo. Preto čerpali vodu z Váhu, ktorý tiekol v blízkosti hradného brala. Počas naberania vody do džberov spustených lanom došlo k niekoľkým incidentom, keďže kuruci sa snažili tomu zabrániť. 10. Apríla autor denníka s uspokojením poznamenal: Boh náš

---

²⁴ Tamže, s. 3

²⁵ Tamže s. 5

²⁶ Tamže, s. 6

požehnal spásonosným dažďom. O tri dni neskôr v prítomnosti Rákociovského komisára Krištofa Okoličaniho sa v Trenčíne konala reštaurácia mestského magistrátu. Zo senátu bola väčšina katolíkov vylúčená a následne bol za richtára zvolený Štefan Demjan.

Sporadické prestrelky pokračovali, no keď z hradu dávali znamenie na Moravu, delo sa roztrhlo a zabilo dvoch členov posádky. Aj veliteľ utrpel ťažké zranenie na tvári, poblíž sediacemu Mikulášovi Ilešházymu úlomok zrazil z hlavy klobúk.

Kuruci sa nevzdali úmyslu získať hrad a veliteľ mestskej posádky Imrich Bezegh vyslal na hrad mešťana Samuela Pohorského, ktorý sa nedávno vrátil cez Poľsko zo sliezskej Vratislavy a na hrade porozprával koľko kniežat a kráľov sa pripája k Rákocimu. Jeho rečiam však málokto uveril.

Veliteľ kuruckej posádky v meste Imrich Bezegh 24. apríla 1704 nariadil celebrovat' slávnostné Te Deum na oslavu dobytia Jágru kurucmi. Na katolíckej omši bol prítomný veliteľ mesta, evanjelici odbavili omšu v kostole na predmestí, v prítomnosti plukovníka Viliama Winklera. Slávnosti sprevádzali výstrely ôsmych diel postavených na námestí.²⁷ Ale už v sobotu 3. mája generál Ríčan na čele asi 6-tisícového zboru tvoreného moravskou milíciou a cisárskymi oddielmi vo Vlárskom priesmyku rozprášil kurucov. Trenčianska mestská posádka sa zúčastnila boja a bola rozprášená. V meste zostalo len osem príslušníkov kuruckej stráže, no keď sa dopočuli o výsledku bitky, všetci ušli. Na druhý deň sa skončila tri mesiace trvajúca blokáda hradu. Do mesta vtiahol cisársky kontingent pozostávajúci z 300 pešiakov. Hlavné Ríčanove sily sa utáborili pri Žabinci. Počínali si tu ako na dobytom území, keď vyplienili Drietomu, Súču, Hanzlíkovú, Istebník, Zlatovce a Hrabovku. Podobný osud postihol aj Beckov, kde prišlo o život nemálo obyvateľov mestečka. Nepochybne tu najviac iniciatívy prejavila moravská milícia, keďže zo slovenských obcí ležiacich pri moravských hraniciach podnikli v predchádzajúcich týždňoch lúpežné výpady na Moravu. Trenčín nepostihol podobný trest nepostihol, no v dôsledku trojmesačnej spolupráce mešťanov so vzbúrencami trenčiansky župan si pozval predstaviteľov mesta i tunajšieho gymnázia na hrad, aby cisárovi zložili prísahu vernosti, keďže predtým prisahali Rákocimu. Prítomnosť prokurátora na tomto akte naznačuje, že sa celý akt nezaobišiel aj bez vysvetľovania predchádzajúcej činnosti. Následne sa ôsmeho

---

²⁷ Diarium Trinchiniense, s. 78

mája slúžilo slávnostné Te Deum za oslobodenie Trenčína, sprevádzané výstrelmi hradných diel.²⁸ Trenčiansky župan Mikuláš Ilésházi publikoval cisárovu amnestiu pre všetkých, čo zložia prísahu, ale z miestnej šľachty iba niektorí zareagovali na túto výzvu, väčšina zostávala na strane Rákociho, keďže cisárske sily sa dlho pri Trenčíne nezdržali a o niekoľko dní cez Hrozenkov odtiahli na Moravu.²⁹ Mesto zostalo bez vonkajšej ochrany, čo trenčianski mešťania hneď pocítili, keďže pre kurucov sa stali nepriateľmi. Od polovice mája sa množili drobné lúpežné prepady trenčianskych predmestí, zajímanie voľne pasúceho sa dobytky. Časté nočné poplachy a šíriace sa fámy o príchode kuruckej armády nepridali obyvateľstvu na pokoji. Dňa 2. júna 1704 autor piaristického denníka zaznamenal: „Pán veliteľ a pán župan v podvečer od kurucov dostali prostredníctvom trubača odkaz. S najväčšou pravdepodobnosťou to bola informácia o nedávnej porážke generála Ríčana v bitke pri Smoleniciach a o jeho zajatí. Bola to predzvesť, že Trenčín čakajú dramatické chvíle. Už 14. júla sa neďaleko mesta pri Žabinci odohrala menšia zrážka medzi kurucmi a príslušníkmi trenčianskej posádky pozostávajúcej poväčšine z nemeckých pešiakov. Nemcov bolo len 12, kurucov oveľa viac, peších i jazdy. Labanci sa ubránili strelbou, troch kurucov zabili a mnohých zranili, sami mali dvoch mŕtvych. O štyri dni pritiahli od Bánoviec početné kurucké oddiely sprevádzané množstvom vozov. Hlavný tábor si rozložili pri Biskupiciach, následne obsadili predmestia a od 20. júla začali Trenčín sporadicky ostreľovať. V noci dopadlo do mesta 10 bômb, jedna budova bola zničená a o život prišlo jedno dievča. Ostreľovanie pokračovalo aj v nasledujúcich dvoch dňoch, ale kurucké bomby nespôsobili vážnejšie škody. Cisárskym sa podarilo kurucov vytlačiť z predmestí, no počas zrážok väčšina domov ľahla popolom, vrátane evanjelickej modlitebne, no evanjelikom bolo umožnené, aby svoje pobožnosti odbavovali v mestskom dome. V posledných júlových dňoch sa kuruci sústredili na vrchu Brezina, kde začali budovať postavenia pre delá a mažiare s úmyslom dobyť z tejto strany hrad. Zároveň baníci začali raziť podkopy pod hradné opevnenia. Koncentrovaná delostreľba na hradné múry začala 30. júla a trvala tri dni, mesto nechali kuruci na pokoji. Posádka odpovedala strelbou na kurucké postavenia. Druhého augusta k Trenčínu pritiahol Mikuláš Berčeni s osem tisíc vojakmi a na druhý deň poslal do mesta Juraja Otlíka, Pavla Príleského a Jána Sentivániho, aby s županom Mikulášom Ilésházym a s veliteľom mesta dojednali

---

²⁸ Tamže s.

²⁹ Thalý Koloman, c.d. s.

podmienky kapitulácie. Rokovania trvali niekoľko dní a počas nich intenzita ostreľovania poklesla. Počas nich však do Trenčína dorazila správa, že z Moravy sa blíži pomoc. Deviateho októbra 1705 prišli vyslanci z Moravy a s nimi niekoľko sedliakov. Doneisli aj potraviny na predaj, pol merice bielej múky predávali za 3 zlaté 90 denárov, mizerného kohúta za 45 denárov, hus za 76 denárov.³⁰

Už 29 októbra 1705 jezuitský kronikár poznamenal, že v Trenčíne je veľký nedostatok chleba. *V noci prišlo niekoľko Hrozenkovčanov, dovezli na predaj syr a pálenku, ale aj listy, ktoré nás informovali o prípravách mierových rozhovorov prostredníctvom anglického a holandského vyslanca.*³¹

V roku 1706 si mesto zvolilo svojho zástupcu vo Viedni s ročným platom 60 zlatých. Cisársky vojenský sudca viedenského regimentu Karol Ilmer sa tituloval ako advokát a agent celého mesta a magistrátu sľuboval všetko možné s odvolaním sa na dobré kontakty s členmi dvorskej vojenskej rady. V novembri 1706 však trenčianskemu richtárovi Gašparovi Husárovi pripomenul príslovie „clara pacta boni amici“ a žiadal vyplatenie aspoň časti sľúbeného honoráru.³²

Za rok 1703 magistrát vyberal od každého domu v meste i na predmestí nazývanom Humna po 3 merice ozimimnej raži. Vybralo sa spolu 446 meeríc, z nich sa na rozkaz veliteľa vydalo 50 meríc občanom za strážnu službu a 48 meríc hajdúchom³³

V júni 1707 tiahol generál Stahremberg k Trnave s cieľom posilniť postavenie na dolnom Váhu. 13. júna 1707 vydal z tábora pri Zavare výzvu na zloženie zbraní spojenú s amnestiou. Bola adresovaná predovšetkým Rákociho bojovníkom z obcí a mestečiek na západnom brehu Váhu. Do konca júna sa všetci mali vrátiť domov a zložiť panovníkovi prisahu vernosti. V opačnom prípade im Stahremberg hrozil konfiškáciou úrody a rozdelenie ich movitého majetku medzi tých obyvateľov, ktorí

---

³⁰ Diarium, s. 151

³¹ Tamže

³² ŠA Trenčín – Acta Rakocziana I. 1703-1715, fasc. I. č. 2

³³ ŠA Trenčín – Acta Rakocziana I. 1703-1715, fasc. 2. č. 1

verne očakávajú príchod cisárskeho vojska.³⁴ Od jesene roku 1707 šľachta bratislavskej stolice v čoraz väčšom počte prechádzala do habsburského tábora.

3. augusta 1708 sa pri Trenčíne odohrala bitka, ktorá rozhodla o ďalšom osude povstania. Cisárski generáli Sigibert Heister a Ján Pálfi so silami o polovicu slabšími uštedrili jadrú kuruckej armády takú porážku, z ktorej sa už povstalci nikdy nespamätali. Ján Pálfi vyčistil v priebehu augusta okolie Trenčína a väčšiu časť Nitrianskej stolice od zvyškov kurucov, zatiaľ čo sa Heister pokúsil dobyť Nové Zámky. O pomeroch aké prežívali v tom čase ľudia na západnom Slovensku si môžeme urobiť predstavu na základe rozkazu Jána Pálfiho. Koncom augusta 1708 oznámil všetkým obyvateľom, že ak zanedbajú zásobovanie jeho vojska, nariadené komisármi, richtármi mestečiek a dedín, ktoré si povinnosť nespĺnia, budú obesení a obce vyplienené Srbi.³⁵

V súvislosti s nepokojnou situáciou a všeobecným nedostatkom sa rozmáhalo zbojníctvo. Chorvátsky bán a vojenský veliteľ Ján Pálfi sa v júli 1710 rozhodol proti tomuto javu prísne zakročiť. Na elimináciu zbojníctva boli zorganizované akési obecné milície. Za ich činnosť boli zodpovední dedinskí richtárii, ktorí mali bedlivo sledovať chotár obce a v prípade potreby zburcovať milíciu. Každý, kto neoznámí výskyt zbojníkov, mal byť potrestaný odrezaním nosa a uší. Až takýmito drastickými opatreniami sa Ján Pálfi pokúšal potlačiť zbojníctvo na západnom Slovensku.³⁶ V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že prenasledovanie lupičov a zbojníkov patrilo medzi povinnosti richtárov a obyvateľov už aj v predchádzajúcich časoch, ibaže za jej zanedbanie sa trestalo pokutami.

Dobytie Nových Zámkov 24. 9. 1710 Jánom Pálfim prispelo k obnoveniu pokoja a zamedzilo ďalšie kurucké nájazdy na dolnom Považí. Napriek skoro bezýchodiskovej situácii obaja vodcovia ešte nepomýšľali na zloženie zbraní. Posledné nádeje vkladali do diplomatických rokovaní s ruským cárom Petrom I. Cisár Jozef I. na jeseň 1710 vymenoval za hlavného veliteľa svojich vojsk v Uhorsku Jána Pálfiho. Bol to šikovný politický ťah, pretože tento uhorský magnát sa v krajine tešil väčšej obľube ako krutý a preto nepopulárny Sigibert Heister. Na sklonku roku

---

³⁴ Štátny archív Bratislava, kongregačné protokoly Bratislavskej stolice. Protokol 1699- 1715, s. 272.

³⁵ Maďarský štátny archív Budapešť, Tökölyho a Rákociho archív G-29, fasc. 66, s. 391

³⁶ Tamže s. 356

1710 prenikli cisárske jednotky do Šariškej i do severnej časti Zemplínskej stolice. Povstalecké sily boli už v úplnom rozklade. Zvyšky oddielov sa stiahli do severovýchodnej časti krajiny, ktorá nebola obsadená cisárskou armádou. Do tejto oblasti smerovali aj stovky utečencov, ktorí sa počas povstania príliš skompromitovali. Hlad i mor a výčiny rozpadajúcej sa kuruckej soldatesky, boli posledným dejstvom tragickej kuruckej vojny. Ján Pálfi nadviazal v novembri 1710 písomný styk s popredným kuruckým generálom Alexandrom Károlym a v prvom liste ho žiadal, aby sa snažil uzavrieť mier. Károly bol ochotný pristúpiť na kompromis. Zložité rokovania komplikované zahraničnými aktivitami Rákociho a Berčéniho priniesli nakoniec vytúžený mier. Ten bol oboma stranami podpísaný v tábore neďaleko Satmáru, dnešného rumunského mesta Satu Mare 29. 4. 1711. Vzhľadom na dané okolnosti boli pre povstalcov podmienky mieru veľmi výhodné. Jozef I. bol v dobe podpisu zmluvy už 12 dní mŕtvy. František II. Rákoci, Mikuláš Berčéni a niekoľko ich najvernejších prívržencov ponuku na zmierenie neprijali a zotrvali v Poľsku. Odtiaľ ich cesta viedla do Francúzska na dvor niekdajšieho spojenca Ľudovíta XIV. Ale po uzavretí mieru v Rastatte medzi Habsburgovcami a Francúzskom sa uhorskí exulanti stali pre mladého Ľudovíta XV. nepohodlnými. Roku 1717 opúšťajú na čele s Rákocim krajinu, ktorá ich najviac podnecovala do nezmieriteľného boja s Habsburgovcami, a usadzujú sa na území Osmanskej ríše, v mestečku Rodosto (Tekirdag) na pobreží Marmarského mora. Vodca osem rokov trvajúceho odboja tu aj skončil svoju životnú púť r. 1735. Uhorský snem v Bratislave v roku 1715 zákonným článkom č. 49 vyhlásil Rákociho a Berčéniho za rebelov a nepriateľov vlasti, zakázal pod trestom smrti komukoľvek vstúpiť s nimi do písomného či iného styku a nariadil konfiškáciu ich majetkov.

Vyšlo v zborníku z konferencie roku 2014: Doba kuruckých bojov - kuruc kuzdelmek kora, Ed Peter Kónya, Prešov 2014, s. 282-292, ISBN-978-80-555-1243-1

Na tejto stránke TRENČAN - Trenčanom o Trenčín je dielo zverejnené v novembri 2018 na základe láskavého súhlasu autora, za čo mu ďakujeme.